

1

EL TRESOR MÉS GRAN

S'han escrit obres meravelloses sobre l'amistat, elevadíssimes especulacions sobre la bellesa i la bondat d'aquest vincle, però cap no acaba d'explicar, en darrer terme, la gamma de sentiments, el teixit de sensacions, ni la vivència personal que suposa tenir un amic en el món, saber que es pot comptar amb una ànima bessona i que, fins i tot, en la desgràcia, en la calúmnia i en la dissort, ens farà costat.

Fóra un despropòsit intentar dir quelcom nou, aportar alguna idea nova respecte a aquest vincle. Creiem —sincerament— que tot ja està dit i molt ben dit en els clàssics i que el més sensat que podria fer el lector, seria tancar aquest llibre i rellegir els clàssics, familiaritzar-se amb els textos de Plató, d'Aristòtil, de Sèneca o de Marc Aureli i meditar-los amb atenció.

Si fóssim capaços d'integrar en la nostra ment algun dels seus pensaments, ja seria suficient per afrontar amb intel·ligència i saviesa les nostres amistats. En aquest sentit, el present text no té cap altra pretensió que la de ser un bon pròleg o, en el millor dels casos, un bon pretext per llegir els que, vertaderament, val la pena llegir.

Té raó Arthur Schopenhauer quan diu que el més rellevant no és llegir, sinó saber rellegir. No es tracta de llegir molt, ni tampoc de llegir-ho tot, perquè això, ni que ens ho proposéssim, està fora de l'abast humà. La lectura és un desplaçament visual horitzontal, però la relectura cala més a fons en l'ànima, deixa rastre en ella, perquè en rellegir, els pensaments fan solc en la memòria.

Seria imprudent i, probablement, temerari intentar explicar alguna novetat d'aquest vincle, algun aspecte soterrat que cap d'aquestes ments preclares de la història del pensament no hagi descrit fil per randa. L'amistat pren formes diferents, s'articula amb nous llenguatges, però hi ha un substrat que roman inalterable.

El mode com els nostres avis tractaven els seus amics és, molt probablement diferent de com la

jovenalla d'avui viu l'amistat, però en determinats moments apareix el mateix punt essencial, la mateixa força del concepte. Els homes neixen, creixen i moren; les generacions passen, els imperis es fan i es desfan, però l'amistat es recrea contínuament al llarg de la història, reneix una altra vegada el vincle i les mateixes constants es van repetint.

Si un autor actual tingués la pueril ingenuïtat de creure's amb possessió d'una novetat en la dissecció de l'amistat, fàcilment un lector murri acabaria trobant aquella suposada nova idea en un clàssic de l'antigor o en les savieses mil·lenàries de l'Extrem Orient.

No es tracta, per tant, de ser original, ni de perseguir una nova idea o de presentar-ne una de vella com si fos nova. Això és molt freqüent, especialment en el nostre món, però es deu bàsicament a l'amnèsia que patim. Si tinguéssim ben present la gran riquesa de pensament del passat, ens adonaríem que la immensa majoria de textos que en l'actualitat s'escriuen sobre l'amor, l'amistat, l'odi, la felicitat, la llibertat, el sexe, la pau o la fraternitat no aporten res de substantiu, ni de

nou. Tot ja s'ha dit, però hem oblidat quan es va dir, qui ho va dir i per què ho va dir.

Aquesta saviesa immemorial malviu empolsada. Pensem que hem descobert alguna novetat, però es deu a la nostra ignorància. El més sensat és treure la pols als clàssics, fer reviure aquest pensament, inocular-lo en un temps com el nostre, poc propici a pensar i massa obsessionat per consumir, consumir i consumir.

Tots els grans savis s'han referit a l'amistat. Tots han esmerçat temps a pensar l'arrel d'aquesta relació. És un focus d'atenció multicultural, transhistòric i interreligiós, perquè l'amistat no és pròpia d'un període de la història, ni pròpia d'una determinada cultura o àmbit religiós. Els éssers humans es fan amics. No són amics d'entrada, però tenen la potència amical. Tampoc no és un destí prefixat, ni una determinació que estava en la ment de Déu. Neix d'una afinitat emocional, molt íntima, s'experimenta com una crida interior. En l'entranya de l'amistat, hi ha una vocació a relligar-se, a vincular-se amb un ésser humà concret i únic.

Allí on hi ha homes, hi neix l'amistat, tot i que, en cada àmbit cultural, té unes expressions, uns

rituals i unes denominacions diferents o, si més no, no exactament idèntiques. L'amistat es diu de moltes maneres, però no és equívoca. Els deures de l'amistat varien segons contextos i èpoques, però hi ha uns deures fonamentals que, sistemàticament, es reproduïxen. Ser amic d'algú implica patir i riure amb ell, plorar quan ell plora, gaudir quan ell gaudeix, visitar-lo quan està malalt, ajudar-lo quan pateix una desgràcia, consolar-lo quan la pena s'instal·la en el seu cor. ¿Qui podria dir-se amic d'algú si oblidés aquests deures bàsics?

Els grans pensadors ens han deixat màximes molt valuoses, sentències lluminoses que tenen tanta força i autoritat per si mateixes que no els cal esdevenir eslògans publicitaris per imposar-se a la ment humana. La veritat no s'imposa a través del crit, ni de la reiteració. Penetra suaument en l'esperit quan la ment s'allibera de prejudicis i de precomprensions i escolta, atentament, la saviesa inoculada ens els llibres.

Tots els savis, tant d'occident com d'orient, tant del nord com del sud, han deixat escrites màximes sobre la riquesa immaterial de l'amistat

i el mode de preservar-la al llarg de la vida. L'han relacionada estretament amb la felicitat, amb el benestar emocional, social i espiritual. L'amistat no és un bé de consum, ni es pot adquirir com un objecte. És una relació i tota relació exigeix, necessàriament, alteritat, obertura, permeabilitat i, sobretot, desig. L'amistat no es pot comprar, ni vendre. És un ingredient fonamental per a la felicitat, un bé intangible que delecta l'ànima quan en fa experiència.

Contràriament al que tan sovint s'afirma, el camí cap a la felicitat personal no és un camí solitari, una espècie de lluita individual contra un munt de contrarietats. És un camí en diàleg, que exigeix necessàriament l'obertura als altres, la vinculació afectiva i efectiva, la relació confident i íntima que no amaga cap secret i que cerca, per sobre de tot, el bé de l'altre. L'amistat és relació, però, en cap cas, un obstacle a la llibertat. Ser amic d'algú és una decisió lliure, mai no pot ser el fruit d'una coacció. Com tot acte lliure, l'amistat porta associada unes exigències, unes obligacions que l'amic assumeix de cor i amb plena consciència.

Massa sovint s'afirma que la llibertat és la soledat, que la llibertat és la total independència i autosuficiència. Res no és més fals. Ens sentim lliures quan estem sols, perquè tenim llibertat de moviments, però la soledat no es contraposa a l'amistat. Els bons amics saben quan ens cal estar sols i quan necessitem estar acompanyats. L'amic mai no envaeix sense permís la pròpia soledat. Sap respectar-la i preservar-la com si fos un tresor molt valuós. I de fet l'és. L'amic només s'ingereix en l'espai personal, quan repetidament se li ha sol·licitat.

La llibertat no és la independència, ni menys encara la total autonomia; és lliurar-se als altres, desfer-se de l'egoisme i de l'amor propi, trencar les barreres que m'impedeixen donar el bo i millor de mi. En aquest sentit, lliurar-se a l'amic és un exercici de llibertat; és trencar la bombolla de l'egoisme per escoltar les necessitats de l'amic. Donar-s'hi és lliurament en estat pur, la màxima expressió de la llibertat.

L'amistat no és una garantia, ni una assegurança de vida, tampoc no és un contracte, ni una relació mercantil. En un món en el qual tota relació ten-

deix a formalitzar-se a través de documents i de consentiments informats; l'amistat és una estranyesa. És consentiment mutu, certament, però oral, sense escriptura, ni compromisos davant de notari. Els amics trenen lentament la relació i tots dos són responsables de la qualitat del vincle i del seu curs.

Com tot vincle humà, és un llaç fràgil i inestable, un vincle entre un jo dispost a ser un jo i un tu dispost a ser un tu, però un jo que es mostra permeable i dúctil i un tu que es revela receptiu i amable. L'amistat demana una alternança de papers: la manifestació i la recepció ha de ser mútua. En ocasions, cal adoptar la forma de recipient, perquè l'amic té molt a dir-nos i necessita una bacina on manifestar tot el que té al dedins. En altres moments, però, sentim la necessitat de manifestar-nos i valorem en els amics la seva capacitat d'escolta, d'una escolta franca i oberta sense judici.

L'amistat és un vincle entre dos, però això no té un caràcter excloent. De fet, tenim, simultàniament, més d'un amic, però amb cadascun el vincle és diferent i també el gruix de la relació. Hi ha te-

mes que no acostumem a tocar amb un amic, mentre que amb l'altre són molt habitualment tractats.

L'amistat mai no és possessiva, ni pot decaure en un vincle absorbent. Un amic que limita la relació amb els altres o sent suspicàcies envers altres relacions, no és un bon amic, perquè un amic mai no ha de ser una cadena, sinó una font de llibertat. Els amics que ens empresonen tenen data de caducitat, perquè, per natura, tots fugim de les presons emocionals.

La persona que estima amb amor de possessió pretén, com diu C. S. Lewis, “imposar permanentment el seu propi ésser a la individualitat aixafada del més feble.”¹ No estima l'altra persona desinteressadament. Fins i tot en el cas que a aquest desig se l'anomeni amor, no ho és vertaderament, perquè és una voluntat possessiva. Podria fins i tot dir-se que s'acaba considerant l'ésser estimat com un aliment. Desitja absorbir la seva voluntat i així augmentar la pròpia personalitat.

1. C. S. LEWIS, *Cartas del diablo a su sobrino*, Rialp, Madrid, 1998, p. 17.

L'amor possessiu de les persones es pot representar amb la imatge de la succió. El més fort devora la voluntat i la llibertat de l'ésser més dèbil. "Ésser significa estar competint."²

Si el jo no pot desenvolupar-se, ni créixer en capacitats personals per causa del vincle amb el tu, som davant d'una falsa amistat. L'amistat, en sentit genuí, només pot comportar el creixement mutu, tant de l'un com de l'altre amic, el creixement en tots els sentits. Un vincle que humiliï, vexi o escarneïxi no es pot qualificar mai d'amistat, perquè en l'amistat no hi ha una relació de poder, de força o de submissió, sinó de confiança, d'entesa i de bona predisposició. Els amics es tracten com a iguals, encara que tinguin funcions i rangs diferents en la societat. Es tracten amb naturalitat, sense els encarcaments propis del protocol i de la pompa mundana.

L'amistat no pot ser mai un sentiment íntim, no pot reduir-se a una relació genèrica que establim

2. Ibídem, pp. 85-86.

amb els altres en el nostre fur intern. És vertadera quan s'encarna, es realitza, es materialitza i es converteix en una relació viva. En aquest sentit, no pot ser únicament intenció de respecte o d'amor envers les persones que tenim al nostre voltant o al gènere humà com a tal. La vertadera amistat està cridada a expressar-se, a bolcar-se, a orientar la vida vers l'amic, sigui proper o llunyà.

L'amistat solament pot comportar el bé, tant per al jo com per al tu. El bé és el centre de l'amistat, el focus d'atracció. Bé, veritat, bellesa i unitat són els quatre trets essencials de l'amistat. Quan manca una d'aquestes categories, l'amistat flaqueja, perquè no hi ha amistat si no hi ha veracitat entre els amics, bellesa i unitat emocional. És evident que no sempre és clar discernir quin és el bé per a l'amic, què és allò que l'afavorirà més, però la intencionalitat del bé es pressuposa sempre en l'amistat.

Per això, sant Tomàs, seguint les especulacions d'Aristòtil, defineix l'amistat com una relació de mútua benvolença. Els amics es busquen mútuament el bé, però la recerca no sempre es concreta en l'acte. Es pressuposa la voluntat de bé,

però la voluntat no és suficient per a fer, realment, el bé. La sospita de la intenció és ja una expressió de pèrdua de confiança i, per tant, d'amistat.

L'amor d'amistat és essencialment mutu. En l'amistat, sempre es necessita correspondència, encara que el grau d'amor entre ambdues persones no sigui exactament el mateix i pugui existir-hi un cert desnivell. Igual que en l'amor de donació, en l'amistat, que és benvolença mútua, hi poden haver diferents graus.

A més a més de la benvolença i de la reciprocitat, l'amistat ha de posseir una altra qualitat essencial: la unió afectuosa. La persona estimada, en la vertadera amistat, és sentida com un altre jo, com la meva mateixa persona. Emocionalment, la persona que estima així, es transforma en la persona estimada. Les persones que s'estimen d'aquesta manera estan unides en un mateix ésser afectiu, encara que realment i efectivament siguin diferents i continuïn conservant el seu propi ésser.

En la recíproca donació, els amics intercanvien els seus pensaments, les seves voluntats i afectes, que pertanyen a la pròpia intimitat personal i són

els seus millors béns propis. L'amor de donació respecta i exigeix la llibertat personal. Només els que volen posseir estan buits i volen estar plens. L'ideal d'aquestes persones és absorbir els altres éssers per la seva interioritat. Però el que està ple de vida interior, de pensaments i de records, de sentiments i de vivències, desitja donar-los, gratuïtament, a l'amic.

L'amor d'amistat és mútua complaença. És com un impuls recíproc de donació de bé. Es dona sense intenció de retribució, com una entrega gratuïta. Ho donem a l'amic perquè volem compartir aquell bé propi amb ell. En definitiva, l'amor d'amistat és, realment, unió i impuls de donació; força que, a la vegada, col·loca la persona estimada en l'interior de la persona de l'amic i el condueix a sortir fora de si mateixa.

Fer el bé a l'amic no tan sols genera fruïció i goig a qui el rep, sinó també a qui el fa com amic. El bé de l'amic no tan sols s'aconsegueix fent-lo gaudir proporcionant-li plaer i goig, sinó contribuint a la seva pròpia perfecció personal. Moltes amistats es trenquen perquè un amic projecta en l'altre

unes expectatives de bé i de felicitat que no són les que l'amic realment vol. Fer el bé a l'amic no és imposar-li la pròpia idea de bé, ni convertir-lo en un titella dels propis plans de vida. Fer el bé a l'amic és desitjar que l'amic sigui ell mateix, que tingui la seva pròpia vocació i el seu propi projecte de vida; per això el respecte no és solament una exigència de llibertat, sinó d'autenticitat de les relacions humanes.

En l'amistat, el jo està disposat a hostatjar i a rebre en la casa més íntima del seu ésser el tu. Rebre l'altre en la pròpia casa sempre és arriscat, perquè només tenim una casa i ens cal tenir la seguretat que la conservarà com està, que serà discret i no dirà a ningú el que ha vist dins. Hi ha molt del jo en el tu de l'amic i molt del tu en el propi jo.

El jo mai no és un càpsula hermètica separada dels altres. És una construcció històrica, una elaboració temporal i el tu de l'amic hi queda incrustat, no com el líquen a la roca, sinó que acaba formant part de l'ésser íntim. Un amic és present, encara que estigui molt lluny, perquè és part de l'ésser. Oblidar-lo seria com oblidar part del propi jo.

L'amistat deixa petjada, cala a fons en l'ànima i això no ha d'incomodar ningú, ni s'ha de pretendre ésser impermeable a la influència dels altres. Al capdavall, la identitat personal es construeix en una trena de trobades, de lectures i d'experiències vitals que van afaïçonant la persona tal com és. Som la petjada dels altres i també deixem petja en els nostres semblants. L'ésser humà, vulgui o no, és un ésser que deixa rastre.

Disposar d'un vincle com l'amistat és, certament, un immens bé, un do que no es pot comparar amb res. Els amics són per a Ciceró “el parament més adequat i més bonic de la vida”³, en contraposició als qui posen el seu afany en la possessió de cavalls, vestits bonics, vasos preciosos. I arriba a dir que “una vida sense l'amor i la benvolença d'altri perd tot el seu encís.”⁴

Saber que es pot comptar amb algú en la nit més obscura, en l'infern més inhòspit, és un bé que solament pot valorar la persona que s'ha trobat en

3. M. T. CICERÓ, *Leli (de l'amistat)*, & 55.

4. *Ibídem*, & 102.

la nit més fosca de totes i s'ha trobat vertaderament sola, immensament sola, sense ningú més que ella i les seves cabòries. L'amistat és, en aquest sentit, l'antídot de la desesperació.

Com en tantes altres coses, en tractar el vincle de l'amistat, cadascú es veu cridat, necessàriament, a examinar les seves relacions i la qualitat i profunditat que tenen. Examinar-les és mirar-les atentament, escrupolosament, per veure quin gruix i quin abast tenen.

En aprofundir en el llaç de l'amistat, els resultats poden ser molt sorprenents. Tal vegada, prenguem consciència, després de fer-ho, que, en sentit estricte, no tenim amics, tot i pensar que en teníem tants o bé, al contrari, potser arribem a la conclusió que tenim més amics dels que creïem. Sempre és un exercici aventurat pensar les relacions, examinar-les i valorar-les, perquè, en fer balanç, potser arribem a la conclusió que no tenen la qualitat desitjable.

Pensar sempre és un acte temerari, però quan l'objecte del pensament són les relacions humanes és doblement temerari, pot tenir greus conseqüències,

no tan sols per a un mateix, sinó per als altres. Potser aleshores, descobrim, amb astorament, que en el nostre univers relacional hi ha molt interès, molta hipocresia, molta inseguretats i privació de llibertat. Potser aleshores, ens sentim cridats a fer un cop de timó i a filar prim, cercant les relacions de qualitat i tancant vincles que no tenen cap sentit i que arrosseguem, any rere any, per pura inèrcia o per manca d'audàcia.

L'amistat es mou en el pla de la profunditat i no de la superfície, però això és summament difícil treballar en societats molt epidèmiques on qualsevol temptativa d'anar a fons causa temor i tremolor. Anar a fons, capbussar-se en les profunditats de l'altre, desmantellar els tòpics i prejudicis i cercar la vertadera identitat de l'altre és un exercici summament difícil, perquè tendim a tancar-nos, a no deixar passar determinades fronteres. Requereix, doncs, temps, trobades sovintejades, conversa distesa i informal, a voltes penetrant i a voltes, perquè no dir-ho, tràgica. L'amistat requereix unes condicions que no sempre es donen en les societats de la velocitat i del consum.